

לאברהם

ויקראו לפניו אברהם (בראשית מא, מג)
"זה יוסף שהיה אב בחכמה" (ר"ט)

מתורתו ומשנתו של
שר התורה הגאון הקדוש
רבי יוסף ענגיל זצ"ל

פרשת ויקהל-פקודי תשפ"ג • שנה ג' - גליון קצ"ז • מכון "אוהבי תורה" להוצאת ספרי רבינו זי"ע

תפארת יוסף

פנינים על פרשת השבוע

פרשת ויקהל

בית האוצר

מערכת א בלג' נג

לא תבערו אש בכל משבתכם ביום השבת (לה, א).
וברש"י: יש מרבתינו אומרים הבערה ללא יצאת, ויש אומרים לחלק יצאת.

אופן החיוב לולא 'לחלק' במלאכות שבת ובשאר כריתות

איחא בגמרא כריתות (ב,): וז"ל: אמר מר, שאם עשאן כולם בהעלם אחת (כל עבירות דכריתות עשה בשוגג בהעלם אחת), חייב על כל אחת ואחת. בשלמא פטור לגמרי לא מצית אמרת, דכתיב (ויקרא יח, כט) 'כי כל אשר יעשה מכל התועבות האלה ונכרתו' (גבי עריות כתוב), אלא אימא עבד חדא - נחייב חדא, עבד כולהו - אין חייב אלא אחת כו', עכ"ל הגמרא. ומבואר, דלולי קרא ד'כל אשר יעשה מכל התועבות', היה הוה אימנא דבעשה כולם פטור לגמרי.

ביאור הבאר שבע בהו"א - אם לא עשה כל הכריתות יחד לא יתחייב

ועינתי בספר באר שבע בכריתות שם (ב: ד"ה בשלמא), וראיתי שפירש דברי הגמרא, וז"ל: בשלמא פטור לגמרי, פירוש - אם לא עשאן כולם בהעלם אחד, לא מצית אמרת, דכתיב 'כי כל אשר יעשה מכל התועבות', ומדכתיב 'מכל', משמע אפילו לא עשאן כולן אלא אחד בלבד חייב, עכ"ל.

ולענ"ד אין לשון הגמרא סובל פירושו כלל, דהא הש"ס אמר למילתיה אהא דמיית תחלה - 'אמר מר שאם עשאן כולם בהעלם אחת חייב על כל אחת ואחת', ועל זה אמר 'בשלמא פטור לגמרי לא מצית אמרת' כו'. ואם כן הא קאי אעשאן כולן בהעלם אחד - לא אעושה אחד לבד.

תמיהה בדבריו - הרי מפורש כרת על כל עבירה בפני"ע

וגם יש עוד תמיהה יותר גדולה בדברי הגמרא לפי פירושו זה, דהא האי 'שאם עשאן כולן בהעלם אחת' כו', קאי על המשנה שם (ב:): 'ל"ו כריתות בתורה', דעל זה אמר 'מניינא למה ל', ומשני 'שאם עשאן כולן בהעלם אחת חייב על כל אחת ואחת'. ואם כן לפי פירושו זה, דעל זה אמר הש"ס 'בשלמא פטור לגמרי - בלא עשאן כולן בהעלם אחד - לא מצית אמרת' כו', אם כן היה ההוה אימנא דאין אדם מתחייב כרת על שום עבירה דכריתות, רק אם עובר על כל הל"ו כריתות שבתורה כולם, ואם כן זה וודאי דלא ניתן להאמר כלל בסברת ההוה אימנא, דהרי ברוב עבירות דכריתות נכתב הכרת בפירוש בתורה על כל עבירה בפני עצמה.

והגע עצמן, דאין הוה אימנא לומר דאכל ביום הכיפורים - דהיא אחת מל"ו כריתות שהוזכרו במשנה שם, לא יתחייב כרת רק עד השלימו לעבור על כל שאר הכריתות כולם, והרי מקרא מלא נאמר (שם כג, כט) 'כי כל הנפש אשר לא תעונה וגו' ונכרתה הנפש ההיא מעמיה', והרי זה לא עינה עצמו, ומאיזה טעם אתה פוטר אותו מן

(א) אמנם בשיטה מקובצת בכריתות ב: אות יד הביא מפירוש הרא"ש דכריתות הבאר שבע, עיין שם.

(ב) וראה גם בהמש"ל יבמות שם ברש"י ד"ה לחלק, מה שהקשה עוד, ובערוך לר"ש שם, שהאר"ן ביישוב סתירת דברי רש"י.

(ג) שכתב וז"ל: 'ושמא יש לומר דאי לאו 'לא תבערו', הוה אימנא דסקילת מקושש הוראת שעה היתה, אבל מניא אין סקילה למחלל

הכרת נגד המפורש בתורה.

ואם כוונתו לומר, דהוה אימנא לא היתה על מזיד, רק על שוגג, שאין השוגג מתחייב חטאת על שום כרת - רק עד אשר יעבור על כל הל"ו כריתות יחד, ונהי דבמזיד מתחייב כרת גם על עבירה אחת, עם כל זה בשוגג לא יתחייב רק על כולם יחד, ותרצה לומר שיש איזה סברא לחלק בזה בין שוגג למזיד, גם זה לא ניתן להאמר כלל. חדא, דאם כן הרי לא הוועיל הש"ס כולם בקרא ד'כי כל אשר יעשה מכל התועבות ונכרתו' דמיית, דהא האי קרא במזיד כתיב ובכרת, ולא בשוגג ובחטאת, והרי אתה אומר שיש חילוק בזה בין מזיד לשוגג, ושאין ראייה ממוזד אשוגג, ותו, דבשוגג נמי - הרי מקרא מלא נאמר בפרשת חטאת (שם ד, ב) 'נפש כי תחטא בשגגה מכל מצות ד' אשר לא תעשנה ועשה מאחת מהנה', הרי מפורש דגם באחת הוא מתחייב. ועל כן לא יכולתי להלום פירוש הבאר שבע ז"ל כלל לענ"ד, וצריך עיון גדול.

שוב נזכרתי פירוש רש"י ביבמות (ו: ד"ה לחלק) בפירוש, אהא ד'הבערה לחלק יצאת' (שם), דלולי קרא הוה אימנא, דאינו חייב סקילה עד שיחלל שבת בכל המלאכות כולן, לא במקצתן, עיין שם היטב, והרי זה דוגמת פירוש הבאר שבע הנ"ל בהך דכריתות.

ואולם ברש"י פסחים (ה: ד"ה ו"ט) פירש, דלולי קרא הוה אימנא, דהעושה ארבע או חמש מלאכות בשוגג לא יתחייב אלא חטאת אחת, ואתי קרא לחלק, דעושה כולן מתחייב על כל אחת ואחת בפני עצמה, עיין שם היטב. ועיין ברא"ם על התורה פרשת ויקהל על הכתוב 'לא תבערו' שהאר"ן בזה, והקשה שם ארש"י יבמות הנ"ל, דאין הוה אימנא דאינו מתחייב עד שיעשה כולם, הא המקושש נסקל על מלאכה אחת (ראה במדבר טו, לב-לו), עיין שם היטב בארוכה.

ואולם גם לרש"י יבמות הנ"ל נראה, דהיינו רק במלאכות שבת - דכתיב (לעיל כ, ז) 'לא תעשה כל מלאכה', היה אפשר לטעות ולפרש שלא יעשה כל המלאכות יחד - לא שלא יעשה כל אחת מן המלאכות, מה שאין כן בסוגיא דכריתות הנ"ל דקאי על כל הכריתות שבתורה יחד, וודאי קשה לפרש דהוה אימנא דבעינן כולם יחד וכדכתיבנא, ובאתי בכל זה רק להעיר.

לקח טוב

בלל ז'

כיבוי על מנת להבעיר אינו חמור מהבערה

ברמב"ם הלכות טומאת מת (פ"א ה"ב) כתב: ושתק (הכתוב) מאיסור אכילת בשר בחלב, לפי שאסר בפירוש אפילו בישולו, עכ"ל. ועיין שם בכסף משנה (ד"ה טומאת). ולענ"ד נראה כוונתו פשוטה, דכיון דסתם מעשה בישול הוא רק לצורך אכילה, אם כן אין סברא שהמעשה אשר הוא רק הכשר והכנה למעשה אחרת תהיה אסורה - וגוף המעשה אשר עבורה הוא ההכשר תהיה מותרת, והרי זה דוגמת דך סברא ד'אי אפשר לטפל שיהיה חמור מן העיקר' (עיין זבחים מה:).

שבת עד שיחלל בכל המלאכות, דהא לאו אחד איכא בכלהו וכרת אחת איכא בכלהו, ומה שפירש רש"י במקושש (במדבר טו, לד), 'כי לא פורש מה יעשה לו' באי זו מיתה ימות, אבל יודעים היו שהמחלל שבת במיתה, והו לפי האמת אחר שיצאת ההבערה מן הכלל וכי אבל בלא יציאת לאו ד'לא תבערו' מן הכלל לא היו חושבים שהוא במיתה, עיין שם עוד.

ודע, דדוגמת זה נמצא גם כן בספר שושנים לדוד שבת (פ"ז מ"ב בתוספות יום טוב ד"ה המכבה), שכתב דמאן דסבירא ליה (שבת ע): דהבערה ללאו יצאת, הכי נמי דאין חייבין כרת אכיו, דהא לא יתחייב אכיו אלא במכבה על דעת הבערה ועל מנת להבעיר (ראה שם לא: ותוספות ד"ה וסותר), ועל כן אי אפשר שיהיה הכיבו חמור מהבערה עצמה, עיין שם היטב.

פרשת פקודי

אוצרות יוסף

דרוש ח

הבאת את השלחן וערכת את ערכו (פ, ד).

סידור י"ב לחמים בהיכל כנגד י"ב שבטים - מורה על איחוד ישראל בכח המקדש

עניין הלחם הפנים דהם י"ב לחמים (ראה ויקרא כד, ה), עניינם לאחד י"ב שבטים שבישראל, כי המקדש הוא מאחד את ישראל, וכמבואר בבאר הגולה למהר"ל ז"ל (ראה נתיבות עולם נתיב השלום פרק ב' ד"ה ובפרק) על אומרים ז"ל (נדרים כב): כל הנודר כאילו בנה במה, כי המקדש ואיסור הבמות הוא מאחד את ישראל - מה שיש מקום מיוחד לכולם להשראת השכינה ולהתקרב בו להשם יתברך בקריבת קרבנות, ואם כל אחד ואחד בונה במה לעצמו הוא עניין פירוד - עיין חגיגה (כב), שלא יאח אחד כל אחד ואחד בונה במה לעצמו כו', היינו שלא יהיו ישראל מפורדים זה מזה. ועל כן הנודר, אשר התורה גם כן מאחדת את ישראל - מה שיש לכולם 'תורה אחת' (ראה במדבר טו, טז), וזה שהוא נודר ואוסר מה שלא אסרתו תורה ועושה לו תורה לעצמו, הרי זה שהוא מפריד עצמו מן הכלל, ועל כן נחשב כאילו בנה במה, עיין שם, ומבואר דהמקדש הוא מאחד את ישראל. ולכן בשביל שנתת חנם - פירוד ישראל זה מזה - חרב בית המקדש (יזמא ט:), ודו"ק.

ועל כן היו י"ב לחמים נגד י"ב שבטים מונחים תמיד בהיכל - פנימיות המקדש - לחם פנים לפני תמיד (שמות כה, ל), כדי שיהיו ישראל מאוחדים תמיד בכח המקדש.

ולכן היה סידור הלחם בשבת (ראה ויקרא כד, ח), וזה כדי שיתאחדו ביותר, כי השבת גם כן לו כח איחוד ישראל, כי עניינו האחדות - וכלשון זוהר (תרומה קלה): רזא דשבתא איהו שבתא דאיתאחדת ברזא דאחד, ובהיותו מיוחס לישראל - כי עכו"ם ששבת חייב מיתה (סנהדרין נח:), לכן הוא מאחד את ישראל. ועל כן יסדו במנחת שבת - 'ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ' (דברי הימים א, יז, כא), כי השבת מאחדם.

ולכן היו שומטים הקנים שבין לחם ללחם מערב שבת, ומחזירין אותן במוצאי שבת, כמבואר במנחת (יז): כמשנה וברש"י ד"ה שומטין, וזה מפתא כי בשבת ישראל מאוחדים ביותר גם על ידי כח השבת, ועל כן ראוי שלא יהיה אז שום דבר מפסיק בין הלחמים הרומזים לשבטי ישראל, רק יהיו מאוחדים איחוד גמור בלי שום מפסיק ביתיים - ואף לא הקנים, ודו"ק.

(ז) שביאר דברי הרמב"ם: 'ובשר בחלב, מכיון שאסר בישולו היו בכלל לא תאכל כל תועבה' (זבחים יד, א) - כל שיתעבתי לך הרי הוא כדו"ק, וכל תאכל (חולין קד), אי נמי, דמשמע שלא אסרה תורה לבלשלא כדי שלא יבוא לאכול.

(ח) כדאיתא בתרגום יונתן כאן: ותסדר ית סדרו יתן סדרו לחמא גואה שית ענגולין בסדרא כל קבל שבטיו דיעקב.

לא תבערו אש בכל משבתיכם ביום השבת' (לה, ג)

עיון בסברת הנימוקי יוסף שמותר להדליק נר בערב שבת

ואין אומרים 'אשו משום חציו'

מתוך: בית האוצר מערכת א כלל ריד ~

המכילתא יליף מקרא להיתר הדלקת נר מער'ש לשבת

במכילתא ריש ויקהל (פרשה א ד"ה לא) דריש מקרא היתר הדלקת נר מערב שבת, וז"ל המכילתא: 'לא תבערו אש' למה נאמר, לפי שהוא אומר 'בחרש ובקציר תשבות' וגו' (שמות לז, כא) - שבות מערב שביעית לשביעית כו', יכול כן ישבות מערב שבת לשבת כו', לא יהיה רשאי להדליק לו הנר ולהטמין לו את החמין כו', תלמוד לומר 'לא תבערו אש ביום השבת', ביום השבת אי אתה מבעיר, אבל אתה מבעיר מערב שבת לשבת, עכ"ל.

הסברא לאסור יליף מתוספת שביעית ולא מחשש 'אשו משום חציו'

ודע, דקושיית הנימוקי יוסף (ב"ק י. מודפי הר"ף ד"ה אשו משום) איך שרי להדליק נר בערב שבת והוא דולק והולך בשבת, נימא אשו משום חציו, והוי ליה מבעיר בשבת, צריך עיון.

הנה אי לא נימא כסברת תירוץ הנימוקי יוסף, דהא דאשו משום חציו - היינו שנחשב שנגמר הכל מיד, עיין שם, רק דמהכא נפיק באמת היתר הדלקת נר מערב שבת, אם כן יהיה מוכח דהמכילתא סוברת אשו משום ממונו, דאם לא כן למה ליה למכילתא ללימוד משביעית, ומדוע לא אמר דאיצטריך קרא בפשיטות, דאם לא כן הוה ליה למיסר משום אשו משום חציו.

לדעת רבי נתן משמע שיש לאסור מסברא - 'אשו משום חציו'

ועיין עוד בסוף המאמר **במכילתא** (שם), לגירסת הילקוט שמעוני פרשת ויקהל רמז רח), רבי נתן אומר, 'לא תבערו' למה נאמר, לפי שהוא אומר 'ויקהל משה' (שם לה, א), שומע אני אינו רשאי להדליק לו את הנר כו', תלמוד לומר 'לא תבערו' כו'. ומוכח קצת, דרבי נתן מסברא בעי למיסר הדלקת הנר מערב שבת. ויש לומר, דהטעם מפאת אשו משום חציו.

במגיד משרים דייק מקרא להיתר נר מער'ש לאפוקי מקראים ולא מחמת הנמוקי'

ועיין עוד בספר **מגיד משרים** לבית יוסף (פרשת ויקהל ד"ה אבל) וז"ל: ואמר 'לא תבערו' וגו', ואמר (שם) 'ביום השבת', למימר דדוקא 'ביום השבת' גופיה הוא דאסור לאדלקא, אבל מבעוד יום לאדלקא ליה ויהא מדליק ומבעיר ביומא דשבתא - שרי, ולאפוקי קנקראים דלית להו בוצינא דדליק ביומא דשבתא, עכ"ל. וקשה, דלמה לו לומר לאפוקי מקראים, ולא אמר לאפוקי מסברת קושיית הנימוקי יוסף, ובאתי רק להעיר.

הדלקת מנורה אינה עבודה דשלהבת עולה מאליה - ולא אמרין 'משום חציו'

ודע, דיש לעיין קצת בהא דפר"ך ביומא (כד:), זר שהדליק את המנורה - ליחייב, ומשני, הדלקה לאו עבודה היא כו'. **ובתוספות ישנים** (שם ד"ה הדלקה), הדלקה לאו עבודה היא, שהשלהבת עולה מאליה (ראה שבת כא:), עכ"ל. ויש לעיין, לרבי יוחנן דסבירא ליה אשו משום חציו, מדוע חשיב מאליה, ומדוע לא יוחשב עבודה כמו כל שאר עבודות דעושה מעשה העבודה בידים. והרי זה כקושיית הנימוקי יוסף דליתחייב לרבי יוחנן אמאי שהנר דולק בשבת ויוחשב מלאכה, ואם כן הכי נמי שפיר ראוי שיוחשב עבודה. ותירוץ הנימוקי יוסף לא שייך כאן, דכאן אדרבה אם נחשב הכל כנגמר מיד, אם כן כל שכן דהכל מעשהו וראוי שיוחשב עבודה, ובאתי רק להעיר.

עשה דוחה ל"ת שריפת קדשים הדעשה רק בכזית והל"ת כבר מתחילתו

והנה גוף הפלוגתא דרבי יוחנן וריש לקיש, דרבי יוחנן סבירא ליה דאשו משום חציו, וריש לקיש סבירא ליה דאשו משום ממונו, יש לומר דלטעמיהו אזלי. דקשה, דלמה לי קרא בשריפת קדשים לומר דאין עשה דוחה לא תעשה (עיין פסחים פג:), תיפוק ליה דלא הוי בעידנא (עיין שבת קלב:), דבמשוהו הראשון שהוא בוער, כבר הוא מלאכת הבערה ועבירה, ואילו מצות שריפת קדשים מתקיימת רק בשעה שנשרף כזית, כמבואר במשנה פסחים (טז). דמצות שריפת קדשים הוא בכזית. וכבר העירו בזה (עיין ברוך טעם, שער ב עשה דוחה ל"ת, דין א פרק ד"ה אמנם; וראה פתיחה לשו"ת מהר"ש ענגיל ביצה ד"ה אך; ע' פנים לתורה אות טב).

למ"ד חצי שיעור מותר כאשר שרף מעט ולא נותר כזית נתקיים המצוה

ואולם אי חצי שיעור מותר מן התורה, שפיר צריך קרא להיכא דאין לו רק כזית, ואז כשנשרף משהו, מתקיימת מיד כל המצוה, כיון דמה שנשאר הוא היתר, כיון דהוא פחות מכזית, ואם כן הרי נתבער האיסור, ועיקר המצוה הרי הוא רק ביעור האיסור [ויש לעיין עוד בזה, ואין כאן מקומן].

לר"י דח"ש אסור - לשיטתו דאשו משום חציו ומתחילה נחשב כשרף כולו

ואולם רבי יוחנן לטעמיה (יומא עג:), דחצי שיעור אסור מן התורה - הרי שפיר קשה, ועל כן הוצרך רבי יוחנן לסבור דאשו משום חציו, דהסביר הנימוקי יוסף דהוי הכל כנעשה מיד, ואם כן נחשבת כל ההבערה

כאילו היתה ברגע ראשונה, וגם המצוה נעשית מיד, והוי שפיר בעידנא, ושפיר צריך קרא.

אף ד'משום חציו' מתייחס לתחילתו - מ"מ מצות שריפת קדשים רק בשריפה בפועל

ואולם באמת זה אינו, דנהי דאשו משום חציו נחשב כנעשה מיד, עם כל זה זהו רק לענין מלאכה, כשדנין על מעשה האדם אם מתייחסת המעשה לו ברגע ראשונה, או נחשב שעשה אחר כך, מה שאין כן לענין מצות שריפת קדשים, דהמצוה הוא ביעור האיסור מן העולם, וכנ"ל, ואם כן הביעור מן העולם סוף סוף הרי הוא רק בשעה שנשרף הכזית בפועל, ונסתלק האיסור מן העולם, ולא קודם לכן.

אין העבירה בתחילת השריפה שאין בו עדיין תיקון

ונראה לקשר הדברים בסגנון אחר. וזה, דשריפת קדשים הא אינו בעידנא, וקשה דלמה לי קרא דאינו דוחה וכנ"ל. ואולם משהו הראשון הנשרף, הרי אין בהשריפה צורך, דתיקון המצוה הוא דהוי הצורך, ואם כן גם העבירה הוא רק בכזית דאז מתקיימת המצוה.

אף התיקון שבא לבסוף אינו משריפת משהו הראשון כ"א משריפת כולו

ואולם זה אינו, דהא מלאכת ההבערה הוא מיד במשהו הראשון הנשרף, ואם כן הוא מיד עבירה, והתיקון אשר במלאכה הא יכול להיות אחר כך - למאן דמחייב במבעיר וצריך לאפרו, עיין תוספות שבת (קו. ד"ה מדאיצטריך). ואמנם גם זה אינו, דכאן התיקון דאחר כך, הא אינו מוכח המשהו הנשרף ברגע הראשון, כי אם מוכח כל הכזית, כיון דמצות שריפת קדשים רק בכזית, ואם כן נמצא שגם אחר כך, המשהו הראשון אין לו תיקון כלל, ואם כן אינו מלאכה כלל, ורק כל הכזית הוא דיש לו תיקון המצוה, והוי מלאכה, ואם כן אכתי העבירה שפיר רק אחרי שנשרף כזית.

לר"י ד'אשו משום חציו' התיקון שבסוף מתייחס שנעשה עתה ויש בו איסור מתחילתו

ואולם לרבי יוחנן דאשו משום חציו, אם כן כל מה שדולק בהמשך הזמן מתייחס לאדם ברגע הראשונה, ונחשב שעשאו ברגע הראשונה - כסברת הנימוקי יוסף, ונמצא שהאדם עשה כל מלאכתו ברגע הראשונה. ואם כן, נהי דהמצוה מתקיימת רק אחר כך, עם כל זה כיון דהמלאכה נעשית ברגע הראשונה, אם כן התיקון הא שוב יכול להיות אחר כך, והוי שפיר העבירה מיד, ואילו המצוה הוא אחר כך, ואם כן אכתי הא אינו בעידנא.

ר"י לשיטתו שח"ש אסור מה"ת ויש מצות שריפת קדשים גם במשהו

ועל כן הוצרך רבי יוחנן לסבור דחצי שיעור אסור מן התורה, דאם כן גם המצוה הוא מיד, כיון דהמצוה לבער האיסור, והרי גם חצי שיעור אסור מן התורה לרבי יוחנן, ויסבור רבי יוחנן באמת דמצות שריפת קדשים הוא גם במשהו, ובחידושי במקום אחר ביארתי הדברים, ואין כאן מקומו. ועל כן רבי יוחנן לטעמיה דאשו משום חציו, הוצרך לסבור דחצי שיעור אסור מן התורה, וריש לקיש לטעמיה, שפיר פליג, ודו"ק. ובחידושי הארכתי עוד בכמה גווני, ואין כאן מקומו.

ליה הוה לן למפטריה דאנוס הוא, שאין בידו להחזירה, והכי נמי אילו מת קודם שהספיק להדליק הגדיש, ודאי משתלם ניזק מאחריות נכסים ידיה, דהא קרי כאן 'כי תצא אש שלם ישלם', ואמאי מחייב, הרי מת ומת לאו בר חיובא הוא, אלא לאו שמע מינה, דלא כמאן דאדליק השתא בידים חשבינן ליה, אלא כמאן דאדליק מעיקרא משעת פשיעה חשבינן ליה. וכן הדין לענין שבת, דכי אתחיל מערב שבת אתחיל וכמאן דאגמריה בידים בההוא עינא דלית ביה איסור חשוב.

הבעירה הוא בעצמו בשבת. וכל שכן הוא, דאילו הכא לא נתכוון להבעיר גדיש של חבירו כלל, והכא עיקר כוונתו היא שתדלק ותלך בשבת, ועם כל זה תנן (שבת טו:) משלשלין את הפסח לתנור עם חשיכה, ומאחזיין את האור במדרות בית המוקד, ומעשיים בכל יום, וכדאמרינן.

כי נענין במילתא שפיר לא קשיא לן, שהרי חיובו משום חציו כוורק החץ, שבשעה שיצא החץ מתחת ידו, באותה שעה נעשה הכל, ולא חשבינן ליה מעשה דמכאן ולהבא, דאי חשבינן

(א) על דברי הגמרא (בבא קמא כב:), 'אתמר, רבי יוחנן אמר, אשו (השולח את הבערה. רשי"י) משום חציו (חייבו הכתוב, דאיהו קעביד דהוי כוורק חץ), וריש לקיש אמר, אשו משום ממונו (כשורו ובוטו שהוקד)'.
וכתב ה**נמוקי יוסף**: 'אשו משום חציו. כאילו בידי הבעיר. ואי קשיא לן, אם כן היכי שריינן עם חשיכה להדליק את הנרות, והדלקה הולכת ונגמרת בשבת, וכן מאחזיין את האור במדורה, והולכת ונגמרת הדלקתה בשבת. ולפי זה, הרי הוא כאילו

כיבוי אש בשבת - על ידי סגולה

סגולה עתיקה לנר שנפל בשבת - להניח כנגדו חלה כסגולה לכיבוי | ה'בית הלוי' הורה לשפוך מים במקום זה - כדי לכבות שריפה במקום אחר בדרך סגולה | הוכחות שמעשה הפועל על ידי סגולה למלאכה כלשהי - אסורה בשבת

הגאון הצדיק בעל 'שבט מיהודה' מסאטמאר זצ"ל מביא בספרו (פרשת בשלח עה"פ ואת כל העודף), "שהוא סגולה בהניחו מלחם ליל שבת קודש על השולחן, להשפיע ברכה על ידי זה לכל השבוע".

זמוסיף: "וראיתי בחמי ז"ל (הגאון רבי יוסף יוזפא סופר זצ"ל), כשנפל נר שבת על המפה, היה מניח בעד הנר מלחם השבת וכבה מעצמו, כן ראיתי כמה פעמים. והיה לו זה בקבלה מאביו מרן החתם סופר זללה"ה, וזוהו נראה כי כח הלחם של שבת יש לו סגולה לשמירה בבית".

ברשימות דברי ימיהם של צדיקי הדורות, מוצאים אנו רבות סיפורים מופלאים על כיבוי שריפות על ידי תפילה ועל ידי מעשים שהיתה בהם משום מופת וסגולה לכיבוי האש - שהיתה בימים ההם סכנה גדולה לכל תושבי העיר.

סיפר הגאון רבי ישראל איסר שפירא זצ"ל: הגאון בעל 'בית הלוי' מבריסק זצ"ל יצא פעם מפתח ביתו, בלוויית בנו הגאון רבי חיים זצ"ל, והנה אך יצאו ראו שניהם אש בוערת במרחקים.

ה'בית הלוי' נפעם ממראה עיניו אשר ראה, ואף הגר"ח אשר היה אז ילד קטן ניצב בפחד על מקומו. כשראה ה'בית הלוי' את הגר"ח נדהם, שאל אותו: "מה לך נבהל?". ענה לו הגר"ח בפליאה: "הלא אתה רואה כי שריפה משתוללת בעיר. שוב שאל ה'בית הלוי' את הגר"ח כמסביר: "ומה עושים כאשר שריפה משתוללת?"

א) וכן מעיד כ"ק האדמו"ר מסטראפקוב זצ"ל (דברי ישכר דוב עמוד יא) אודות זקינו הרה"ק רבי אריה ליב ליפשיץ זצ"ל מאפטא: "פעם בליל שבת קודש באמצע הסעודה ראה שר אחד מן הנרות נתרכך ונטה ליפול, לקח מרן זיע"א חלה אחת מי"ב החלות והלך לצד השני של השולחן והחזיק את החלה מול הנר הנוטה".

אולם בספר 'דברי יצחק' (אות ל) כתב: "ומה שנהגין העולם בליל שבת, כשפתילת הנר משתלשל על צידו, אזי נוהגין להניח כנגדו מלחם המיוחד לשבת, ואז יתיך חוזר לשמור תמונתו ולדלוק על השיעור השוה, והעולם מחזיקים את זה לאות ולמופת. אמר כבוד אדמו"ר הרה"ק מהר"ש מבעלזא זצוקלה"ה על זה, שדבר זה הוא מדרכי האמורי ואסור לעשות כן. וכן הביא ב'פתחי תשובה' (יריד סימן קעט סק"ז) בשם 'עמודי כסף'.

והרה"ק רבי פיניחס מאוסטילא זצ"ל ה"ד (שארית לפינסח, ליקוטים) מצא אסמכתא לדברים מדברי התוספתא (שבת פ"ז ה"ח), דאיתא שם: "המצפות לנר הרי זה מדרכי האמורי" (לגריסא דידן איתא "המטפחות לנר... הרי זה מדרכי האמורי"), והכוונה למיני סגולות הנזכרות, שנועדו שהנר יבער יפה כהוגן (ראה מאורי השבת פרק י, הערה טז).

ג) מסופר (אור יקרות חלק ג עמוד קנב) על הרה"ק רבי יצחק אייזיק מקאלוב ז"ל, ששבת פעם בכפר הסמוך לקאלוב, ולפתע פרצה שריפה באוסם התבואות של בעל האכסניא הכפרי. כשרצה הלה לצאת ולכבות את הדליקה למרות השבת, עצרו הרבי ואמר לו: "אספר לך סיפור אודות הרבי ר' זושא מאיניפולי ז"ל, כי פעם אחת אירע כשישב אצל רבו הגדול ממעורטש דבר דומה, ואילו הוא היה שקוע באמירת תהלים בהתלהבות רבה, ולמרות הצעקות שהאש מתפשטת - המשיך בשלו, ורק אחרי כמה פניות אליו נענה ואמר: 'הרי כתוב בתורה (במדבר יא, ב) 'ותשקע האש...', ומיד כבתה השריפה, אף אני אומר בעקבותיו, שכבר נאמר 'ותשקע האש'... ואכן שקעה האש. מסופר כי אוצר התבואה של אותו בעל הבית נותר בשלמותו, ורק מסביב נוצר בור עמוק שהאדמה בו היתה חרוכה, וניכר ירשומה של האש.

לוקחים מים, שופכים ומכבים, ואם כן, לך הביתה והבא ספל מים...".

עשה הבן כמצווה עליו, הוא נכנס לבית ויצא כספל מים בידו, אך כיון שכל הענין היה תמוה ומוקשה בעיניו, עמד על מעמדו, ספל המים בידו ולא ידע את אשר יעשה. כשראה אותו ה'בית הלוי' עומד עם הספל, שאל אותו שוב: "נו, למה אתה עומד עם הספל ולא עושה כלום?".

הגר"ח, שלא הבין מה אביו רוצה ממנו, שאל את אביו: "וכי מה אפשר לעשות?", כמתכוון לומר, כיצד אפשר לכבות כאן בעירה הבווערת שם. ציווה עליו ה'בית הלוי': "שפוך את המים!". הגר"ח שפך את המים במקום עומדם, אך האש לא כבתה. שוב חזר ה'בית הלוי' ואמר כי האש לא כבתה וכי יש צורך להביא עוד ספל מים. הגר"ח שב אל הבית ושוב חזר על מעשהו כבראשונה, כך עשו כמה וכמה פעמים עד שכבתה האש¹.

עובדא זו התרחשה ביום מן הימים, אך בספר 'חשוקי חמד' (יומא פג; סנהדרין קא) מתחבט בזה ושואל: **אלמלי קרה מאורע זה בשבת קודש, האם מותר לכבות את האש באופן זה או שנחשב למלאכה בשבת?** והוא הדין לכל סגולה ומעשה טוב הגורמים לכיבוי האש².

מקור לדין זה, מביא ב'חשוקי חמד' מדברי רבינו הגה"ק רבי יוסף ענגיל ז"ל ע בקונטרס 'מילי דשבתא' (אות לו), שכבר עסק בשאלה זו: "יש לעיין, אם חשוב מלאכה מה

ובספר 'קדוש ישראל' (ח"א עמוד רסח) מביא מה שסיפר פעם בעת שריפה הרה"ק בעל 'אהבת ישראל' מוויניץ ז"ל: מעשה שהיה ברוסיה, בימי המגיד הקדוש מקוויניץ ז"ל. פעם היו תמרוני צבא וגייסות מילאו את העיר, היה אז קיץ שחון, האדמה התייבשה ככברה, הבארות יבשו ובעיר כמעט שלא היה מים לשתייה. פתאום יצאה אש ואחזה בעיר קוויניץ. הגנרל שהיה ממונה על התמרון וקציניו יצאו עם חייליהם לכבות את האש, הביאו מים בחביות מן ההרים, התינו ושפכו, אבל לא הצליחו לכבות את האש.

כאשר שמע המגיד הקדוש את הקולות וראה את הסכנה הגדולה האמיימת, ביקש להוליכ למקום הדלקה, למרות שישיש היה תשוש. בבואו לשם זקף עיניו כלפי מעלה ופתח בתפלה, לא הלך זמן רב והאש התחילה לשקוע, ואז שב לביתו. הגנרל ראה והשתומם, כמה יגיעות טרחו הוא ואנשיו ולא עלה בידם לכבות, והנה בא הזקן וכיבה בתפלתו. "אצבע אלקים ולא מעשה אדם" - אמר. לשאלתו מיהו הזקן, הסבירו לו כי "זהו ראבין קדוש".

עברו שנים מאז והגנרל נשלח למקום אחר, במרחקי רוסיה, והנה באחד הימים פרצה שם שרפה, אצו רצו כולם לכבות והגנרל שלח את שליטו, שיביא מיד את הראבין היהודי של האיזור. בהגיע הראבין המודרני עם הצילינדר על ראשו, נצב בהכנעה בפני הגנרל וציפה לדעת מה חטאו ומה פשעו כי הזמן אליו. "כבודו הוא רב העיר" - שאל הגנרל - "אם כן יכבה את האש תיכף, כי כולנו נשרפים!".

פני הראבין השתנו לכמה גוונים ונרעד מאימה ופחד, והחל להתחנן בפנים בוכיות: "כלום כבאי אני? מינין אנכי יודע לכבות דלקה?!" - "אם אינך יכול לכבות שרפה, אם כן איזה ראבין אתה?" - גער בו הגנרל וצוה להלקותו עשרים וחמש מלקות, באמרו: "ראבין שאינו יכול לכבות אש, אינו ראוי להיקרא בתואר זה!".

ד) על הרה"ק רבי יוסף אהרן מארילוס זצ"ל מבוטעטשא ודארהוי מסופר בפתח ספרו 'ד' יוסף' (עמוד 6-8): "מסופר, שפעם אחת כילתה שריפה גדולה כל חלקה טובה ובתים רבים

שפעולות דרך סגולה, לדמיון, העושה מעשה באילן דיעשה פירות, והמעשה ההוא מועלת רק דרך סגולה, אם יש בו משום נוטע, וכל כיוצא". והעתיק רבינו את דבריו גם ב'אוצרות יוסף' חידושי יורה דעה (קונטרס ב אות ט).

ומביא על כך ראה מירושלמי מסכת שביעית (פ"ד ה"א): "אין תולין תוכין בתאנה". ומפרש הרי"ב ז"ל: "דהו לחש וסגולה שיתעבד האילן פירות, ואסור הוא בשביעית למיעבד כן". והקשו בגמרא שם: "ולא כן תנא, אילן שהוא מגבל פירותיו, סוקרין אותו בסקרא ומטעינין אותו אבנים ומבהתיין ליה דיעבוד" (וזהו סגולה שלא ישיר פירותיו, אלמא דבשביעית מותר לעשות עניני סגולה להאילן. ירי"ב ז"ל). ומשני: "אמר, תמן דלא יתן פירותיו, והכא דיעבוד לכתחילה" (דמתן הסגולה הוא דלא יתן פירותיו, פירוש דלא ישיר פירותיו, והכא דהסגולה הוא דיצמח כל עיקר, וזהו אסור בשביעית אפילו סגולות).

עוד מביא רבינו בזה מפירושו של הרמב"ם (פ"ח מ"ו ד"ה וסם) על המשנה (שם) דמי שנשכו כלב שוטה אין מאכילין אותו מחצר כבד שלו, "דלפי שאין הרפואה טבעיית - רק דרך סגולה, לא מהני למידי דדינא".

הרי לנו מזה, שפעולה הנעשית על ידי סגולה, נחשבת פעולה ממש ואין לעשותה בשבת.

עוד האריך שם רבינו בשתי ראיות נוספות לשיטתו, מדברי הרשב"א שהביא השי" (יר"ד נז, טח) לענין טריפה, ומדברי התוספות (חולין פח: ד"ה אלא) שעפר המדבר בעת שהיו שם בני ישראל, היה מצמיח. ראה שם בארוכה.

נשרפו בעירו, ורבינו זיע"א יצא מביתו והרים את ידו ואמר 'עד כאן, וכך נעצרה השריפה... ויש אומרים שזכר לנס זה נקרא ספרו 'יד יוסף'".

על הגאון הצדיק רבי אליעזר זוסמן סופר זצ"ל אבד"ק פאקש ובעל 'ילקוט אליעזר' מסופר (עוללות אפרים דף כט: אות יד): "בעיר פאקש יצ"ו היתה שריפה גדולה בשבת קודש, עד כי קרב אש גם ליוזענגאסטע סמוך לבית הכנסת, הלך וסבב כמו שני בתים מהאש, ולקח עמו תלמיד חכם, ואמר שזכות תורה וזכות שבת קודש יציל בני ישראל, ונשאו ונתנו בדברי תורה ורוח הולך האש מקרב העיר ותשקע האש".

ה) ספר 'עובדות והנהגות לבית בריסק' (חלק ד עמוד שיט).

ומסיים שם: "ככל הדברים הללו וככל החזיון הזה סיפר לימים מרן הגר"ח זצ"ל ואף הטעים להסביר לשומעים, כי באמת אין כאן מופת ולא היה לו נס. אלא ענין זה יתבאר כשנבין את סיבת המסובב לשריפה. כד דייקוין נמצא כי ענין השריפה אשר היא גזירה משמים, יכולה להתפרש בשני אופנים, אפשר שגזירה היא משמים ששרפו ויתכללו בתי המקום, ואם אמנם כן היה פשיטא שאין לך כל דרך הצלה. אמנם אפשר שנגזרה גזירה כי במקום זה ישפכו מים, ונמצא אז כי אין השריפה אלא סיבה אשר באה ממסובב הסיבות, ואשר תכליתה שיבואו אנשים לשפוך מים, ואם אכן כן הוא הרי כשיבוא מאן דהוא וישפוך מים כשיעור אשר נגזר בגזירה, הרי שאין יותר טעם כלפי שומאי לקיומה של האש, באשר נתקיימה התכלית אשר היתה מטרה לקיומה של האש, ובנידון דידן נגזרה הגזירה על שפיכת מים. וכך אמנם עשה אבא, וממילא כבתה האש. וסיים הגר"ח שיחתו: 'שמא תאמרו, כי עצם ידיעת מהות הגזירה, היא גופא מופת, זה אינו אלא דבר פשוט...'".

ובספר 'פסקי תשובות' חלק ג (ח"ב עמוד תתיב) מביא, שכעין זה מסופר גם על הרה"ק רבי נח מלעכוויטש ז"ל ע.

ו) וכבר דן בזה הגר"ח פאלאגי זצ"ל בספר 'לב חיים' (ח"ב סימן קפח). ובגליון 'נוה ההיכל', שמות תשפ"ב, האריך בענין זה, ומשם שאבנו חלק מן המקורות למאמר זה.

דמת לאו אדם מיקרי - במחלוקת שנוי בין הספרי וברייתא דנזיר הנ"ל.

ואמנם יש לומר עוד, דאין כאן מחלוקת בין הספרי וברייתא דנזיר הנ"ל, רק דתרווייהו סבירא להו דמת לא איקרי אדם, וכש"ס כריתות הנ"ל, והא דדריש בברייתא דנזיר לקרא ד'בעצם אדם' ארובע עצמות דמת, הכוונה דפירושא דקרא וכל אשר יגע בעצם - של מי שהיה 'אדם' כבר בהיותו בחייו.

והספרי דלא מסתבר ליה למידרשיה אעצם כשעורה דמת, משום דכתיב אדם וכו"ל, לא מיסתבר ליה לפרושי 'שהיה כבר', דדבר זה הוא פלוגתא דתנאי ואמוראי - אי מפרשינן שהיה כבר, עיין גיטין (מב) פלוגתא אי מפרשינן 'עבד' - שהיה כבר. ועיין זבחים (קג:) פלוגתא אי מפרשינן 'חרבה' (בראשית ז, כב) - שהיתה מעיקרא. ומנחות (ט) פלוגתא אי מפרשינן 'המנחה' (ויקרא ב, ט) - שהיתה כבר, וכנהנה רבות (עיין כתובות מה: וראה גליוני השי"ם גיטין שם ד"ה עבדי), ויתבאר במקומו בארוכה בעזרת השם יתברך, ועל כן הוכרח הספרי לפרש ד'בעצם אדם' קאי אאבר מן החי.

ראיה מתוספות שציווי אינו אוסר אלא מכאן ואילך

הנה מה שכתב הרא"ש בחולין (פ"א סימן כג), דיש נפקותא באיבעיא דרבי ירמיה (שם ז'), לענין אדם שאסר על עצמו אחד מן המינין, או בית דין שאסרו אחד מן המינין, אם אסור גם הנמצא מכבר מאותו המין, או רק מה שיתחדש מאותו המין - מגזירת בית דין ואיסור הנדר ואילך, עיין שם ה"טב.

יש לעיין בזה מתוספות נזיר (נד. ד"ה אה), דאהא דאמר שם 'או בקבר' (בבבד יט, טז) - לרבות קבר שלפני הדיבור, כתבו ז"ל, וז"ל: והריב"א פירש, גם אותם שמתו אחר מתן תורה קודם שנאמר פרשת טומאת מת, דסלקא דעתך אמינא 'אדם כי ימות באהל' (שם שם, יד) - מפרשה זו ואילך. וכיוצא בזה יש בפרק בתרא דהוריות (י, ב), דמצריך פסוק לזב שלפני הדיבור, משום דסלקא דעתך אמינא 'איש איש כי יהיה זב מבשרו' (ויקרא טו, ב) - מכאן ואילך, עכ"ל.

ואם כן, מדמצרכינן קרא לרבות שלפני הדיבור, מוכח דדיבור של איסור האוסר איזה דבר, לא קאי בסתמא אמה שנמצא מאותו הדבר - עוד טרם נאמר הדיבור ההוא.

ואין לומר דלשון בית דין ולשון בני אדם - מלשון תורה לא ילפינן. זהו אינו, דהרי גם הרא"ש דייק לשון בית דין ולשון בני אדם מאיבעיא דרבי ירמיה דקאי אדאורייתא, והאיבעיא הוא בכוונת המקרא, וזה פשוט.

ראיה שסתם דיבור חל על הנמצא מקודם

ואולם מה שהביאו התוספות נזיר הנ"ל לראיה לדבריהם מש"ס הוריות (י, ב), צריך עיון באמת, דבש"ס הוריות שלפנינו איתא שם איפכא, עיין שם ה"טב דדריש 'אדם כי יהיה' (ויקרא יג, א) - מן הדיבור ואילך, וכבר העיר בזה הגאון רבי עקיבא אגור ז"ל בגליון נזיר שם. ואם כן מש"ס הוריות הנ"ל מוכח לכאורה איפכא, דקאי הדיבור בסתמא גם על הנמצא מקודם, ועל כן אצטרף קרא ד'כי יהיה', למעט את שלפני הדיבור.

מיקרי ולא 'אדם', וכמו שהאריך בזה בתחילת הכלל שם. (ה) ראה בית האוצר שם כלל לו ד"ה והנה יש; שם כלל עב ד"ה ולפי"ז סברת; שם כלל עג ד"ה וביותר; שו"ת בן פורת ח"א; סימן ג אות ו ד"ה ועפ"ז; שם סימן יא דף מוח. ד"ה והנה הא; שם דף מט. ד"ה והנה; ציונים לתורה כלל לט דף נו: ד"ה נראה. (ו) שנסתפק; "אברי בשר נחירה שהכניסו ישראל עמהן לארץ מזה. אימת, אילימא בשבע שבכשו, השתא דבר טמא אישתרי להו וכו' בשר נחירה מבעיא. אלא לאחר מכאן".

הוכחה מרש"י

אם אמרינן 'רובו ככולו' גם כשהמיעוט חסר

כתבתי בחידושי במקום אחר, דהא דקיימא לן בכל התורה דרובו ככולו (נזיר מב: הוריות ג) היינו רק אם יש שם כל הדבר, דאז חשוב הנעשה בהרוב כאלו נעשה בכל, מה שאין כן אם אין שם המיעוט כלל, לא אמרינן רובו ככולו.^א

ושבו מצאתי כן באחד מהאחרונים (ונשכח ממני אנה ראיתי), שכתב כן לענין רוב רביעית דדי בקידוש (עיין פסחים קח: ותוספות שם קז. ד"ה אס), דזהו רק אם יש שם כל הרביעית, דאז אין צריך שיעשה האדם מעשהו כי אם בהרוב. מה שאין כן אם המיעוט חסר, ואין בכוס רק רוב רביעית, לא מהני, דבמיעוט חסר לא אמרינן 'רובו ככולו', עד כאן דבריה.

ודע, דגוף הך סברא דבמיעוט חסר לא אמרינן רובו ככולו, מצאתי להיפוך ברש"י נזיר (נא: ד"ה בעי), דאהא דאמרינן התם, בעי רבא נמלה שחסרה מהו, שיעורא גמירין לה - והוא חסר, או דילמא פְּרָה גמירין לה - והאיכא. וברש"י ז"ל: נמלה שחסרה כל שהוא ואכלה מהו, שיעור נמלה שלימה גמירי לה דכי אכיל חיב, ואלו היכא דחסרה הוי פטור, או דילמא בריה גמירי לה, דכי אכיל בריה מיחיב, וכי חסרה נמי חיב דהאיכא בריה, ואמרינן רובו ככולו, עכ"ל. הרי דכתב להדיא סברא דרובו ככולו גם כשהמיעוט חסר.

וכן נראה גם כן דעת השערי דורא (סימן נ ד"ה דג) הובא בבית יוסף ליוורה דעה (סימן קא סעיף ו ד"ה ז"ל) שכתב ז"ל: ויש מפרשים דאם רוב הדג טמא שלם חשיב בריה, וכן משמע בפרק שביעי דנזיר (שם) גבי נמלה, דרובו ככולו, עכ"ל. הרי שגם הוא ז"ל היה מפרש הך דנזיר משום רובו ככולו, אף על גב דנזיר שם איירי בחסר, וכמפורש בש"ס נמלה שחסרה מהו וכו'.

המחלוקת בדרשת 'בעצם אדם'

האם תלוי אם מת קרוי 'אדם'

הנה בבבבדבר (יט, טז) כתיב 'וכל אשר יגע על פני השדה בחלל חרב או במת או בעצם אדם וגו' יטמא שבעת ימים', ומוכח לכאורה דמת מיקרי אדם, מדקרי לעצם של מת 'עצם אדם'. ועיין נזיר (גג), 'או בעצם אדם' - זה רובע עצמות, והיינו רובע עצמות מן המת.

ואולם בספרי חקת שם (פסקא ה ד"ה או בעצם) איתא, 'או בעצם אדם' - זה אבר מן החי, או אינו אלא עצם כשעורה, כשהוא אומר 'וכל הנוגע בעצם' (שם שם, יח), הרי עצם כשעורה אמור, הא מה תלמוד לומר 'או בעצם אדם', זה אבר מן החי. ושני עצמות נאמרו, 'או בעצם אדם' - זה אבר מן החי, 'וכל הנוגע בעצם' - זה עצם כשעורה, עכ"ל הספרי. הנה דהספרי פליג אש"ס נזיר הנ"ל, דמפרש להאי 'בעצם אדם' ארובע עצמות דמת, רק מפרש ליה אאבר מן החי.

ויש לומר דזהו באמת טעמא דספרי, דסבירא ליה כש"ס כריתות (י): דמת לא איקרי אדם, ועל כן כיון דכתיב 'בעצם אדם' ההכרח לפרשו על אבר מן החי. ולפי זה סברת השי"ס כריתות הנ"ל -

(א) ראה שו"ת בן פורת ח"א סימן ח ד"ה ואולם י"ל: גליוני השי"ס יומא כד: ד"ה הדליק, ועיין שו"ת מהרי"ט ח"א סימן נח ד"ה תשובה; שו"ת חתם סופר אר"ח סימן קמ ד"ה ולפע"ד.

(ב) וראה שו"ת בן פורת ח"ב סימן ט ד"ה אחד"ש.

(ג) רבינו ייחד על זה כלל שלם, ראה בית האוצר מערכת א כלל ז.

(ד) "תנו רבנן, הסך משמן המשחה... למתים פטור וכו', דכתיב (שמות ל, לב) 'על בשר אדם לא ייסך וכו', דכיון דמית ליה - 'מת'

ההבטחה האחרונה שמחוללת פלאים:

"כל מי שיסייע בהדפסת החיבורים שלי, אהיה לו למליץ יושד בעולם העליון"

(הבטחתו של רבינו זי"ע סמוך לזוסלקותו, באוני חתנו הגה"צ רבי יצחק מענדל מארגנשטערן זצ"ל - מייסד וראש חברת 'אוהבי תורה' להוצאת ספרי רבינו)

לרכישת הספרים (במשלוח עד הבית), לקבלת הגליון ולתרומות:
טל: 1800-200-855 | דוא"ל: ot035104720@gmail.com